

MODERNIA, POSTMODERNIA
(JOXE AZURMENDI)

MODERNIA, POSTMODERNIA

Erreferentzia beti LARRUN-eko Beltzaren artikulua izango dut: "*Modernitatea eta Gu*" (2. zenb., 1.985eko Abendua, 79-85). Beste ezertatik baino gehiago, gizarte egoeraren aztarnetatik baino gehiago bereziki (Beltzak eginari oso egokia bait deritzot), filosofia aldetik edo joko dut, hori enkargatu zaidanez gero.

Azkenean beltza baino agian zerbait optimistagoa izango naiz, Modernitate edo Postmodernitate omen delako horren balorazioan. Beharbada zerbait pesimistagoa, Euskadin Postmodernitatean ote gauden arazoan.

Terminologian (Modernitate, Postmodernitate) nahasketaren batzu sor daitezke. Ikusten bait dut hitzak ez ditugula berdin erabiltzen. Espero dut, ez direla nahasketa bihurriekiak izango elkarrizketan bertan argituz joango zaizkigula.

Bibliografia labur bat

Bibliografiaz, hainbat izkribu dago, pentsatzen dut gehienak ezagun samarrak direla. Pentsamendu filosofikora mugatuz: LYOTARD J. F., *La condición postmoderna*, Cátedra, Madrid 1.984. CAMPILLO, A. *Adiós al progreso*, Anagrama, Barcelona 1.985. V.V., *La crisis de la razón*, Universidad de Murcia 1.986. Postmodernitateaz orokorki, ia klasiko bat, TOURAINE, A., *La société postindustrielle*, Denoël, Paris 1.969.

Orokorki baino, halere, Moderniaren auzian Euskal Herriko interesgarriak iruditzen zaizkidan puntu nagusi batzuen inguruan bakarrik ibiliko naiz hemen. Beltzarenaz gain, J.M. Mardonez-en "*Modernidad y postmodernidad en España y en el País Vasco*" dago gai honetaz, Cuadernos de Alzate 3 (1.986) 4-19.

Esan zaidanez, Moderniaren eta Postmoderniaren kontzeptuak filosofikoki zehaztea da, gutxi-gorabehera, egitea tokatzen zaidana. Izenarekin hasiko gara.

I.- IZENAREN INGURUAN. HISTORIAREN ARAZOA

Post, ondoren, gero, da. Beraz, Moderniaren ondorengoa da Postmodernia. Postmodernoa (pertsonea bat, arkitektura bat, filosofia) ez litzateke izango modernoaren ondorengoa bestetik.

Modernia, Antzinate klasikoaren berpizkundea

Modernia, ez moda eta ez modutik dator, baina latinezko modo adberbiotik, bere denborazko adieran, "orain gutxi edo berehalaxe" esan nahi bait du. edozein orainaldi jakinen lehentxoago edo geroxeago.

Badirudi "modernus" forma latinoa VI. mendean agertu zela erabileran; X. mendean erruz erabiltzen da; XIV.ean (ohartuko zarete, jauzi handiak egiten ari garela,

baina modernia kontzeptuaren historian tipikoa da jauziokin, eta erabilera polemikoarekin, agertzea) "via moderna"ren polemika sortzen da, eskolastikaren gainbehera gisa azaldu ohi dena. Joera nominalisten borroka, alegia, filosofia aristoteliko-tomista tradizionalaren aurka. Nominalista horien buru nagusi bezala Ockhman inglesa aipatu ohi da. Baina modernoetako autore inportante bat euskalduna izan da: Joanes Huarte Donibane Garazikoa.

Modernia, edo modernitatea, orainalde baten izen propio gisa, XVI. eta XVII. mendeetan finkatu da. Gauza ezaguna da Ernazimenduaren atxekitasuna Antzinate greko-latinoari. Hain zuzen Antzinate klasiko haren birjaiotza edo berpizkunde bezala ulertuko dizute beren aldia (Modernia), hori besterik ez bait du esan gure Ernazimendu izenak.

Bien bitartean geratzen den epe luzeari, ez bait zaio karakteristika ohargarririk somatzen, bien erdiko aro erdi-galdu, erdi-betegarri, eritziko zaio, Erdi Aroa. beraz, Modernia, edo Modernitatea, izen propio gisa, Antzinate klasikoaren berpizkunde esanahiarekin agertzen zaigu: iragan inmediateoren uko gisa eta aurka (Erdi Aroaren aurka), baina iraganagoaren alde.

Postmodernia, antzinatearen erromantizismo kutsu batekin

Hau kuriosa da: Savater batek, bere aldiko filosofia nagusiaren aurka, Jesukristo baino bostehun urte lehenagoko sofistak errebindikatu protestatzen du. Savater filosofo neo-nietzscheanoa kontsideratu ohi da. Nietzschek berak, filosofia aleman klasikoaren aurka, tragedia grekoa eta filosofia presokratikoa errebindikatu protestatu zuen. Postmoderno kontsideratzen diren "filosofo berri" frantses batzuek (Benoist, Pawels) neopaganismo bat errebindikatzen dizute, konbentzio eta moral dekadentearen aurka bizitzaren eta adoreaen printzipioak altxatuz. Eta, honez gero, gure Mirande neo-nietzscheanoa, neopaganoa eta vitalista, ez daukat gogoratu beharrik postmodernoen konpainian.

Baina oraindik badago kuriosoagorik. Eta da, protestaren mundu moderno eta postmoderno nahasi honetan, eskainaren eta ezkeraren kontzeptuak bezalaxe. Ez ditut aipatuko Mistral, edo M. Barrés, etab.; ezta, etxeanago, Navarro Villoslada, Araquistain eta beste gainerakoak. Arana Goirik berak -eskuindarra omen da- bere garaiko demokrazia liberalaren eta Euskal Herri industrialduaren aurka, antzinagoko Euskal Herria eta euskal demokrazia jatorra errebindikatzen zituen.

Krutwigek, ordea, ezkertiar espainoilista modernoaren aurka, are antzinagoko euskaldunen komunismo jatorra; eta berdin euskara puristaren nahiz batuaren aurka. Leizarragaren arkaismoa, eta grekoaren aberasgarritasuna. Gabriel Aresti jarraitu izango zuen.

Esan nahi dut, bai Modernia eta gero Antimoderniak ere, edo Postmoderniak, antzinatearen erromantizismo kutsu batekin agertzen zaizkigula, XVI. mendean bezala XX. ean, eta gure XIX. ean bezalaxe Iraultza Frantsesean. Historiarekiko jarrera bitxi bat da. Eta Beltza (LARRUNeko artikuluan) dimentsio historikoaren falta horretaz mintzatu zaigunez (zentzu historikoaren anbigutasuna, esango nuke nik), iruzkin batetan luzatu ordez neure aldetik, Habermasen pasarte bat aldatuko dut honera, puntu honetan gero ez gehiago sartzeko:

"Observamos la intención anarquista de hacer estallar la continuidad de la historia, y podemos considerarlo como la fuerza subversiva de esta nueva conciencia histórica. La modernidad (nire terminologian "la Postmodernidad" irakurri behar da) se rebela contra las funciones normalizadoras de la tradición; la modernidad vive de la experiencia de rebelarse contra todo cuanto es normativo. Esta revuelta es una forma de neutralizar las pautas de la moralidad y la utilidad".

"Por otro lado, la conciencia del tiempo articulada en vanguardia no es simplemente ahistórica, sino que se dirige contra todo lo que podría denominarse una falsa normatividad en la historia. El espíritu moderno, de vanguardia, ha tratado de usar el pasado de una forma diferente; se deshace de aquellos pasados a los que ha hecho disponibles la erudición objetivadora del historicismo, pero al mismo tiempo opone una historia neutralizadora que está encerrada en el museo del historicismo".

"Inspirandose en el espíritu del surrealismo, Walter Benjamin construye la relación de la modernidad con la historia en la que podríamos llamar una actitud posthistoricista. Nos recuerda la comprensión de sí mismo de la revolución Francesa. 'La Revolución cita a la antigua Roma -aipatzen du Hebermasek W. Benjamin- de la misma manera que la moda cita un vestido antiguo. La moda tiene olfato para lo que es actual, aunque esto se mueva dentro de la espesura de lo que existió en otro tiempo...' En este sentido, para Robespierre, la antigua Roma era un pasado cargado de revelaciones momentáneas". (La modernidad un proyecto incompleto).

Bi zutabe ditu Moderniak: Arrazoizkotasuna eta Progresoa

Gogora dezagun pizka bat: modernia izugarriko krisi baten kiskalmendutik altxatu da. Inperio sakratua Estatu nazional deituetan puskatzen da; Jainkoaren errebelazioa bera mila sektatan zatitu da, katolizismoak eta protestanteak etengabeke gerretan ari dira beren artean; Mundu Berri bat deskribitu da, hau da, bai eskritura Santuak eta bai filosofia aristotelikoak mendez-mende finkaturiko munduaren irudia puskatu egin da (eta zeinen umeak ote dira Ameriketako indio horiek, Adanenak ez badira?, eta arimarik ba ote dute?, eta jatorrizko bekaturik?...); eguzkiak berak munduaren inguruan ibiltzen aspertu eta planto egin du, orain munduak hasi beharko bait du eguzkiaren inguruan bera ibiltzen, Copernicok eta Galileok irakatsita. Hitz batetan, ordura arteko uste eta muste erlijioso, filosofiko, politiko, zientifiko, geografiko, tradiziozko guztiak suntsitu egin dira.

Une berean inoizko deskubrimendu tekniko eta zientifiko harigarrienak ari dira gertatzen: makina automatikak, polbora eta ipar-orratza batik-bat, nabigazio eta gerrako arteak irauleraziz; baina inprimategia batez ere, kulturaren unibertso berri bat irekiz konbentuetatik landa.

Mundu zaharra puskatu egin bada, berriari porrokatu ezinezko oinarriak ezarri nahiko zaizkio. Horrela esplicitatzen dira Baconen eta Descartesen ahaleginak, jakitearen eta ziurtasunaren erabateko metodo absolutu baten bila. Descartesenak, batez ere, ziurtasun osoaren filosofia izan nahiko du. Eta nik ez dakit oraindik, baina oraintsu arte bederen, orduan ezarri ziren oinarriak eta eskemak, ondo ukiezin eta sakratu egon dira luzaro.

Bi zutabe nagusik eutsi dio Moderniari. Arrazoizkotasuna da bat, Progresoa bestea. Biekin egiten da historia. Erdi Aro teokratikoarekin alderaten badugu, arrazoizkotasunak subjektuaren oinarritzotasuna adierazten du: honez gero giza arrazoimenak irakatsiko du zer den egia eta zer ongia nahiz gaizkia. Ez jainkoak: erlijioa, hori nahi duenaren pribatua izango da; arrazoimenak, gizaki den ororen unibertatsala. Progresoa, berriz, kristautasuneko eskatologia laikoa edo sekulartua da. Erlijioan Jainkoak denbora linealki azken-fin, eskhaton, batetara daramala, esan nahi du: irakurketa laikoan, historiak bere helmuga jakina baduela; gizadiaren askatasun osoa jeneralean.

Zutabe biotatik, hainbat adar zabaltzen da, eskema osatuz: arrazoizkotasunak zientzia oinarritzen du, zientziak progresoa, progresoak ongitasun morala eta kulturala, giza betegintzarrea eta zoriona beraz, hots, askatasun, berdintasun eta anaitasuna. Espero dut, puntu honetan ez dagoela zertarako gehiago luzatu.

Arrazoizkotasun abstraktotik berdintasun zanpakorrera

Zer gertatu da? Hasteko, gizakia bere arrazoimenaren aldetik definitzen badugu, gizon guztiak berdinak ateratzen zaizkigu. Gero, ordea, gizaki denak ez dira berdinak, eta berdindu beharra egongo da: diferentziak (hizkuntzazko, kulturazko, nazionalak), hots, pertsonen nahiz herrien partikularitasunak, bigarrentiarraren eta irrazionalaren esfera botako dira eta arrazoimenak horiek gaingitzen saiatu beharko du.

Progresoaren ideiarekin gauza bera gertatzen da. A. Campillo-k idazten duen moduan: *"Asociada a la idea de progreso, la tesis del sujeto [subjektu arrazionalarena] permite establecer entre las diversas sociedades una escala evolutiva, permite averiguar cuál de ellas se acerca más al tipo de sociedad y al tipo de conocimiento exigidos por la condición libre y racional del sujeto. El progreso es, por supuesto, un progreso de la razón y de la libertad. Sin embargo, al establecer una jerarquía entre los pueblos, la idea de progreso permite legitimizar la dominación y la colonización en nombre de la libertad.*

Una colonización ejercida en nombre de la razón. Los dominadores lo son porque se encuentran unas generaciones, unos siglos o incluso unos milenios más adelante que los dominados. Y la dominación no tiene como objetivo declarado esclavizar sino liberar, es decir, hacer avanzar a los pueblos más atrasados, hacerlos progresar, hacerlos crecer y madurar. Esta aceleración histórica de los pueblos más retrasados permitirá llevar a cabo una auténtica homogeneización, una efectiva universalización del conocimiento y de la moral, de los sistemas políticos y de los procedimientos económicos".

Gure ahultsunagatik, aldeko haizeek ere kolokarazten gaituzte

Guri gerta dakigukeena, da, zenbait autoreren erromantizismo horren zentzua (Navarro Villoslada, Arana Goiri, Mirande, Krutwig) ez tutik ulertzea. Horiek izan zuten, eta modak ere ba omen duen, usaimenik ez izatea, antzinate "mitiko" baten errebindikapean ezkututzen duen modernotasuna atzemateko: *"la fuerza subversiva de esta nueva conciencia histórica (...) contra las funciones normalizadoras de la tradición", "contra lo que podría denominarse una falsa normatividad en la historia"*. Eta hori oso erraz gerta dakiguke, oso moderno eta posmoderno garelakoan, "arrazoizkotasunaren" kontzeptu funtsean XVII. mendetiar batekin arazoan sartzen bagara.

Kontu zaharra da, eta, inporta ez badizue, Miranderen artikulua txiki bat aipatu dizuet: "Euskaltasun romantiko baten alde" (ikus Miranderen lan kritikakoak). 1.959ko artikulua da.

Zalantza gabe jadanik ari zaiguna gertatzen, beste hau da: hain ahula dela gure kontzientzi-untziaren mastapalua, ze geure alde jotzen duten haizeek ere kolokarazi egiten digutela. Azkeneko Moderniari, edo Postmoderniari, historia bost axola izatea, historia ofiziala eta horren normatibitate moral eta sozialak pikutara bidaltzea besterik ez da (zer besterik ez dugu egin behar izaten abertzaleok?).

Baina guri asko interesatzen zaigu, geure historia ez ofizialtxo hori ez ahaztea, borrokan jarraitzeko. Eta zaila gertatzen da "historiatik kanpora" situatu nahi duen mogimendu batetan, "geure historiatioaren" neurria ondo gordetzea une berean. Batez ere, despolitizazioa, pasotismoa, kontsumismoa eta bestelako faktoreak gaineratzen direnean.

Gure "historia mitologia" ez ahaztu eta ez hartaz lotsatu

Niri oso polita iruditzen zait "**Egin**"ek egiten duen ahalaegina, borrokaren memoria historikoa gogoratzeko. Hainbeste mespretxatu izan den "historia mitologikoa" bera (el igualitarismo vasco, etab.) ahaztu, ez eta hartaz lotsatu beharko genukeenik, ez dut uste. Aspaldiko euskaldun baserriar haiek odol noblekoa aitortu baninduten, nik neuk hortik ez daukat ezer, baina gutxiago dauka, geroari begira memoria hori ere ez daukanak.

Arana Goiri Bizkaiaren independentziaren ilusioz, Aitzol euskal demokrazia zaharraren ilusioz, erreferentzia historiko okerretatik zebiltzan agian; baina independentziaren eta demokraziaren ilusio zuzenez, guretzat. Eta horrekin aski historiaren gaian.

II.- MODERNITATE KONTZEPTUAREN INGURUAN, ARRAZOIZKOTASUNAREN ETA PROGRESOAREN ARAZOA

Postmodernoak sentitu nahiko bagenu ere (alegia, gizarte postindustrialekoak), ezingo genuke ahaztu, jo eta pasa nahi omen den Modernia hori, lauzpabost mendetako aldi luzea dela. Bacon eta Descartes aipatu ohi ditugu filosofian, Modernitatearen oinarritzaileak bezala.

Hitz batetan: Moderniak, gizadiaren eta giza historiaren eredu unibertuala arrazoizkotasun abstraktuaren gain eratzean, askatasuna eta anaitasuna bilatuz, de fakto dominazioaren eta berdinketaren eredu zampakor bat jaso digu. Beltzaren artikulua erakusten du: herri kulturak serializatu egiten dira, gazteria kosmopolita bihurtu, langileria bera (sindikatuak) bere interes partikularren gainetik ekonomiaren premia eta beharrian "objetiboera" ekarri...

Ohar bat bakarrik: arrazoizkotasuna ez da hor airean egoten. Bai demokrazia liberaletan, bai tradizio Herder-Hegeldarrean, Estatuan inkarnatzen da. Horrela Estatu arrazoizkotasunaren inkarnazioa, eta une berean arrazoizkotasuna historian nagusiarazteko tresna, bilakatu da. Kontrolaren jainkoa eta arrazoia jabe bakarra

III.- POSTMODERNIA KONTZEPTUAREN INGURUAN

Modernitatearen definizioa hori bada, nahikoa izango genuke buelta ematea, postmoderniarena edukitzeko. Alegia, postmoderniak "antimodernia" esan nahi duen neurrian. Aisa ulertuko da, niri -euskaldun izanik- frango positiboa iruditzea. Baina postmoderniaren esangura negatiboa eta positiboa hobeki berezteko komeniko da.

Aurretik, ohartxo bat: Postmoderniaren kontzeptua ipar Ameriketako soziologian eta arte kritikan erabili izan da gehienbat; gutxiago literaturan (batzuetan postestrukturalismoaz hitzegiten da hemen: baina ikus HASSAN, I., *The Dismemberment of Orpheus: Toward a Post Modern Literature*, Oxford UP 1.971), eta filosofia akademikoetan -nik dakidala- apenas erabiltzen da, Espaniatik kanpora. Bestalde, ezingo litzateke ukatu, literatura filosofiko bat izan dela, postmoderniari prestantzia soziala eman diona, moda itxura batetaraino: Bataille, Michel Foucault, Derrida, Baudrillard, Lyotard, etab. Frantsesak, beraz, eta horien jarraitun espainolak.

Halere zaila dirudi, postmodernista bezala zeintzu hautatu beharko genituzkeen erbakitzea: Lyotard-ek, dirudienez, halakotzak edo dauka Wittgenstein (haren *Tractatus* famatua 1.921ekoa da); Mardonesek Frankfurteko Eskola bera (honek 1.930 ondorenean burutu zuen bere lana)... Postmoderno omen ziren ia guztiak Nietzschekin lotzen dira: dakizuenez, 1.900an hil zen.

a) Postmodernia negatiboki.

1.- "Gaur progresoan inork ez du sinesten..."

"Gaur PROGRESOAN inork ez du sinesten, horregatik postmodernian gaude", esaten badut, esaldi hori ulertzen da.

Zer da, baina, ez-sineste horretan sinesten ez dena? Progresoaren kontzeptu klasiko edo modernoan, hitz horrek hiru espazio betetzen zuen:

1.- Aurrerapen tekniko-zientifikoarena, naturaren menpetik gizona askatuz: hots, askatasunarena (pertsonalki, sozialki, politikoki).

Egia da, ez dugula sinesten: gizarte modernoak ugaritu egin ditu loturak, menpekotasunak eta kontrolak.

2.- Aurrerapen moralarena: progreso tekniko-zientifikoarekin batera, gizakia moralki ere hobetu egingo zela, postulaten zen. "Eskola bat irekitzea, gartzela bat ixtea da".

Hori ez dugu sinesten: ez indibidualki (nik, gure amak baino kultura gehiago dut, baina "moralki hobea" naizenik pentsatzea ez zait burutik pasatzen inolako "hobetasun moralaren" zentzutan); ez sozial eta politikoki ere (ea Hitler moralki hobea den Zesar baino; Inperio espainola hobea Inperio Erromatarra baino...).

3.- Aurrerapen estetikoarena: zein zentzu dauka, ordea, Mahler-ek Bach "gainditu" izateak? Poesia modernoak Homero "gainditzea" zer da?

Hori dena ez da sinesten: ez sinestu baino gehiago, hori "fedea progresoan" aspaldian ahaztu egin da, eta ulerkaitza egiten zaigu, horrelakorik lehenago sinestu izan

denik sinestea (Condorcet, etab.). Berdin, anaiagoak ote dira gaurko gizonak, Erdi Arokoak baino? Zoriontsuagoak, Santimaminekoak baino?... Honez gero inork ez du mundua kategoria horietan epaitu nahi.

Halere ordea, -eta hemen dator komeria- nik uste dut, funtsean berdintsu jarraitzen duela fedea progresoa. Edukinik ez du, modernitatean zeukanaren aldean behintzat. Baina efikaziarik ez du batere galdu, sentidoa galdu arren. Progresoaren lilurak nola sozialki erakargarri jarraitzen duen ikusteko, aski dugu egunotakoxe kanpainarui begiratzea: EE eta PSOEk progresismoan oinarritzen dute beren legitimazioa eta mezua; EAK berdin egiten du EAJ/PNVarekiko: baina Arzalluz ere gertu dago Bandresek in eztabaida publiko baterako, zein den progresistago. Moderno eta progresista agertu beharraren presioa garbi dago egunotan. Zer ulertzen da, ordes, zehatz-mehatz, progresoarekin eta progresismoarekin? Espejismo hutsa da, baina efikaza.

2.- "Arrazionalitatea ez zaigu interesatzen"

"Postmodernian ARRAZIONALITATEA ez zaigu interesatzen", esan genezake bigarren lekuan.

Izan ere, arrazoimenak orokortasuna ezagutzen du, unibertsaltasuna (partikularra bakarrik atzeman dezakeen sentimenitsuak ez bezala); unibertsaltasuna eragiten du, bide batez, partikularitasunak ezikusiz edo erdeinatuz. Are, bada, legea du arrazoimenak berezkoa (zientzietan nahiz bizitzan), ez askatasuna, ez diferentzia. *"La tesis del sujeto -berriro Campillo aipatuko dut- es la tesis de la absoluta identidad, de la absoluta universalidad: todos los hombres somos iguales, todos somos en realidad un solo hombre, y cada hombre es a su vez todos los hombres..."*

Funtsean Modernitateko arrazoimenaren tesiak askatasunaren eta progresoaren tesiekin bat egiten du, eta lehengora gatoz. Ilustratu arrazionalista moderno batek arrazoi guztia zuen apika, beste ezertan baino arrazoimenean bakarrik fidatzeko: ez zuen ikusten beste biderik, hainbeste superstizio, dogma, lotura tradizional erlijioso eta politiko-feudaleatik askatzeko. Arrazoimenak senda zezakeen gizadia gaitz guzti horietatik. *"Pero ello, claro está -Campiollorekin jarraituz- a condición de que no pensemos exclusivamente en términos individuales sino colectivos, no en el pequeño mundo que está a nuestro alcance sino en la gran esfera planetaria que alberga a la especie humana, no en nuestra escasa y mezquina biografía sino en la prolongada y grandiosa historia de la humanidad. Es precisamente esta subordinación de lo individual a lo colectivo, de lo particular a lo general, de lo singular a lo universal, lo que hace que la liberación se cumpla a través de la dominación, que hasta el punto de que el progreso de la humanidad se convierta en una especie de voraz divinidad a la que hay que sacrificar bienes, nombres y pueblos enteros"*.

Arrazionalitatearen eta progresoaren izenean, euskal Foruak, hizkuntza (gogora Unamuno!), ohiturak, lurralde mugak sakrifikatu ziren. Baina, harez gero, askoz gehiago da, sakrifikatuz jarraituko dena. *"No cabe duda -idazten du Mardonesek- de que la dignidad humana, la libertad y la justicia han encontrado en los espíritus ilustrados unos fuertes puntales, pero también en su nombre, el de la razón, el progreso o la libertad y justicia se han cometido atrocidades, explotaciones, colonialismos, guerras con decenas de millones de muertos, y hoy mismo, la barbarie amenaza con aniquilar la humanidad. Cada vez más, la corriente de los críticos de la sociedad*

moderna ha denunciado la dialéctica de la ilustración (Horkheimer/Adorno) o la conversión de la razón en mito y el avance de la superstición y la barbarie por los caminos de la modernidad".

Hori dena, Frankfurteko Eskola eta Marcuseren gizaki dimentsiobakarretik ez dakit norenganaino, hain esana eta birresana dago aspaldian, ze, beti epigono tristearena egin beharraren lotsa piska bat ematen bait du, gaur hemen horretaz aritu beharrak. Horregatik, parentesi bat egitera pasako naiz, adierazpen negatiboaren puntua bukatzeko.

3.- Ohar bat bi partetan.

Ez dut uste, Postmoderniak osoki ustekabeen harrapatu gaituenik. Gertatzenago dena, apika, beste hau izan daiteke: edozein gauzak (pentsamenduk, modak) arrakasta handiagoa duela gure artean, uhin berria Madridik badator, bertan sortuta baino. (Zerk, bistan da, ez nauen ezer kontsolatzen).

Zaharragoa naizenez, esan beharrean nago, orain borroka armatatuaren eta erresistentziaren morala kraska omen diezagukeen modernitatearen kritika edo postmodernia hori (eta ORAIN horixe egin lezakeenik ez dut ukatuko), gure artean borroka armatua baino lehenagokoa eta haren laguna izan dela. Mirandekin, Krutwigekin, Txillardegirekin, etab., 1.950 ondorenean (egia esateko, espainolez horrelako zerbaitetan ametsik ere egin ezin zitekeenean) hasi bait da tradizio europar moderno guzti horren aurka, laguntzaile harturik Nietzsche, Unamuno, existentzialismoa, budismoa bera. K. Mitxelenak, ordurako, Europaren defentsan atera beharra sentitzen zuen, orduko gaztediaren erasoei erantzunez, 1.960an! (Idazlan Hautatuak, 1.972, 87). Oker ez banago, kritika horien inguruan sortu zen borroka armatua. Gero, bestelako bide batzuetatik (Frankfurteko Eskola, Ivan Illich, etab.), kritika horri sendo diotenetatik aski bedi hementxe daukagun bat aipatzea: Eusebio Osa, hain zuzen.

Dena dela, beranduegi ez gabiltzanean, goizegi ibili garelako, guretzat beti kalamitatea da nonbait, erderazko otsoekin batera ez ulu egitea...

Bigarren oharra: arrazionalitatea kontzebitzeko modu desberdinegait

Bigarren oharra delikatuagoa da. Baina kezka oso pertsonala dut hau.

Arrazionalitatea famatuaren kritika zaharra da. Kritika soziala eta politikoa, batik bat (gizarte superadministratua, Orwell 1.984, etab.). Goraxeago agertu da. Propioki filosofiaren arloan, aldiz, Ilustrazio modernoari ilusioa birrindu dion datu pila dago. Filosofiaren desarrollo garaikide kasik osoa: arrazoimena gizonaren zerbitzuan dagoela, erakutsi da, hots, arrazoimenak bere delirioak dituela (Kant, baina baita Goya ere); arrazoimena Bizitzaren eta Bizitzaren interesez zerbitzuan dagoela (Fichte, Hegel), beraz, ez dela ilustratuek uste bezain "irrazionala", eta ez autonomoa; borondatearen zerbitzuan dagoela eta borondateak manejatzen duela (Schopenhauer), funtsean "irrazionala" dela alegia; espejismo hutsen sortzaile, mistifikatzaile eta deshumanizatzaile dela (Nietzsche)... Freudek, azkenik, erakutsi du, gizakia barren-barrendik egia mugitzen duena, sub/inkontziente horiek omen direla, arrazionalitatearen mitoa autoengaino bat izaki... Egungo hizkuntz filosofiekin, filosofia hermeneutiko eta existentzialekin, postmodernoekin, jarrai genezake.

Filosofian aspaldi ikasi da, arrazoimena eta arrazionalitatea oso kontuz-kontuz bakarrik ahotan har litezkeen kontzeptuak direla. Arrazionalitatearen kontzebitzeko modu desberdinegatik elkarri kontrajartzen zaizkiolako historian (zer ikusi beharko ote dute Descartesen arrazionalitateak eta Humerenak?). Valls Planak idatzita daukanez: "*es demasiado fácil tachar de irracionalismo a lo que no se ajusta a un determinado concepto de razón*". Inor interesatua egonez gero, badago K. O. Apel-en estudiotxo bat, "*El problema de una teoría filosófica de los tipos de racionalidad*".

Baina nik uste dut -komeriarren bigarren partea- progresoaren gauza bera gertatzen zaigula arrazionalitatearekin. Gaiztoa bezain arma efikaza da, eta gustora erabiltzen da, sozialki: Baina hemengoa ez da komeria, tragedia da.

Arazionalak izatea eta egiaren ezagutzaile eta jabe izatea berdin denez, "arrazionalak gu gara" bistan da, eta "arrazionalitatea gurea da". Guk daukagu arrazoia (Guk, zuek bezala nik, hori aldarrikatzen ez badugu, besteak aurrea hartu digulako bakarrik da, arrazionalitatearen monopolioan. Ze, gizonaren berezko joera da, bestela, bere buruan sinesten duen adina bere arrazoiaren eta arrazionalitatearen sinesta, sinestu behar izatea). Zer gertatzen da, ordea, arrazionalitatearen norgehiagoka, are eskusibismo joera honetan?

Ez da intolerantzia kontua bakarrik (intolerantzia izugarria ezkututzen duela salatu egin behar da halere!). Ez dira izaten onak elkarbizitzan, gizalegean, ezer demostratu ordez, dena (des)kalifikatzen duten adjektibo pasionalak ("traidoreak", "salduak", etab.). Intolerantzia arruntaren mila kalifikatibo itsuritsen aldean, beste hau, ordea, nazien pareko hizkuntza da, itxura inofentsibo eta inkluso prestu samarraren azpian presentatzen delako hainbat pozointsuagoa. "*Gu, arrazionalak; zuek, besteak irrazionalkeria hutsa*"... Estea bezala da: "*Zuek, judegu infragizonak... madarikatu arratoiak*".

Gizaki bere arrazoimenarekin definitzen bada, arrazionalitatea guretzat monopolizatu nahia, etsaiari pertsona izatea bera ukatzea da eta pertsona bakartzak geure buruak aitortu nahi izatea, seguruenik ez da hori egin nahiko, baina hori egiten da, arrazionalitateak pertsonaren definizio bezala funtzionatzen duen testuinguruan.

Irrazionalak ez dira pertsonak. Begira, ez da aspaldikoa: "*En tanto que una familia enterraba tres cadáveres, treinta mil voces malditas, treinta mil mentes de cafres, treinta mil batasuneros que se dicen abertzales, por las calles de Bilbao...*" Horiek ez dira gizonak, piztiak dira. Eta desgizonarekin ("ETA-ratas", etab.) badakizue Estatuek eta Inperioek, zilegi zer izan duten egitea, arrazoizko jende prestuaren hiriak arratoi zikinetatik desinfektatzeko.

Arrazoiaren delirioak.

b) Postmodernia positiboki

Hemen zailagoa da, ezer garbirik ongi mugatzea. Postmoderniak egoera kultural orokor bat adieraz dezake ("*El estado de la cultura después de las transformaciones que han afectado en las reglas de juego de la ciencia, de la literatura y de las artes a partir del s. XIX*", Lyotard). Jarrera batzuk adieraz ditzake. Ez dakit, ordea, doktrinarik adierazten baldin badu, zein den hori.

"Disziplina falta" pentsamenduaren askatasunerako positibo daiteke

Doktrina berezirik propioki gabe, batzutan esaten da, "diskurtso modu" bat dela. Arrazoi estilo bat. F. Jamesonek, adibidez, *"esta nueva clase de discurso, generalmente asociado a Francia y la llamada teoría francesa, se está extendiendo y señala el final de la filosofía como tal. Por ejemplo, ¿hay que llamar a la obra de Michel Foucault filosofía, historia, teoría social o ciencia política? Es algo que no se puede determinar, y yo sugeriría que ese discurso teórico ha de incluirse también entre las manifestaciones de post-modernismo"*.

Horrela hartuta, disziplina akademikoak berak ongitxo disziplinaturik dauzkan sistemari ihes egiteko, "disziplina falta" hori, positiboan izan liteke pentsamenduaren askatasunerako, sozial-kritikoa eta argigarria, alegia. Diskurtso modu hori, liburuetan baino, kalean ere badabil.

Zentzu horretan, ekologista bat, berak ez uste izan arren, diskurtso ofizialetatik kanpo situatzen da. Askotan sistemak bezalaxe arrazonatuko du. Baina gizarteak inposatzen dion sareak harrapatzen duelako. Bera ez da progresoarene entusiasta bat, "progresoarene etsaia" bezala agertzeko beldurrez ibili beharko badu ere. Feministekin berdintu gertatzen da seguruenik.

Igoal arrazonatuko dizute, manager izateko gizonak bezain direla emakumeak: baina trebetasunarena ez da beren kezka, inposatzen zaien planteamenduari erantzun beharrak ezarria baino. Berez sistema erregulatzen duten balioetatik kanpora mugitzen ari dira. Baina kontra egin nahi duten neurrian, erraz eror daitezke haren barrura. Asanblearistekin, Auzo Elkartekin, irrati libreekin, rockeroekin, etab., berdintu gerta daiteke. Positibotzat hartuko nuke, halere, diskurtso ofizial ohoragarriaren aldean, beren diskurtso propioa garatzen saiatzea.

Maila pertsonalean askatzaile dena, zertan geratzen da publikoan

Orohar, inork positiboki definitzen ez dakien pentsamendu postmoderno horren azaugarri arruntak dirudite eskeptizismoak, ofizialtasun guztietatik distantziak (eta ofizioaltasun horiek eskola filosofiko batzua izan litezke) sinkretismo nahasi batek. Marxen elementu pila bat hartzeko ez da erreparorik edukiko, baina askoz zailagoa izango da inor osoki marxista aitortzea. Inolako sistemarik ez da nahikoa. Filosofia literaturarekin nahastuko da (Derrida; U. Eco, Dürrell, ez aipatzeko). Libertatea izango da hori, edo tiro guztietatik libre geratzeko modu komodoa izango da, norbera ezerkin konprometatzen ez duelako.

Filosofiaren azkena gabe, pentsamendu postmodernoa sistemen azkena bada, autore gehienak egia da horrelatsu ikusten ditugula: Marx piska bat eta piska bat Heidegger, Lacan eta Wittgenstein apur bat Nietzsche dexente, ezereen ortodoxia gutxi eta edozeren cocktail asko. Artean collagea eta argazkian muntaia diren bera pentsamenduan.

Bakarrik: agian maila pertsonal pribatuan askatzailea, edo-eta erremediatu ezinezkoa, gerta dakigukeena ("eskolak" handiegiak dira guretzat, eta ez gara haietan kabitzen), zertan gertatzen da maila publikoan? Beldur naiz, "diskurtso pollitean" geratzen dela. Mundu guztiari gustatzen zaion filosofiatan. Estetikoa, formetan zein helburuetan (nik ez nioke etikoa esango). Funtsean beti pertsonal eta intimista.

Hemen berriro azpimarratuko nuke nik, hori ere ez zaigula oraintxe bapatean gaineratu. Gure artean literaturak produzitzen duenari begiratzen bazaio, gutxienez, poesian lehenengo eta narratiban gero. Borroka urte gori-gorietan. Zalaikaren **Adanen poema amaigabea**-ri aspaldi samar erantsi nizkion oharrak gogoratzen ditut. Euskal kantak bide berdintsua eraman du.

Arrazoipide pertsonal-intimistak eta borroka elkar daitezke

Intimismoa, borroka-etikaren kontrarioa ote da? Bai eta ez. Esaten bada, "*ni neu bakarrik nago hemen, hauxe da nire konkretutasun bakarra, eta behin bakarrik biziko naiz*", agian ondoriozta daiteke, aberriaren alde, abstrakzioaren alde, bizitza emateak zentzurik ez daukala. Baina, bat, logika hori beharrezko bakarra ez dela frogatzeko, aski da existentzialismoa gogoratzea (Sartre bat, adibidez).

Eta, bi, logika horrek, logikarik baldin bada, premisetan tranpa eginez bakarrik balioko luke: hots, presuposatuz, nitasunaren konkretutasun ukaezinari oposatzen zaio aberria zinez abstrakzio bat dela. Oraindik asko dira, ordea, Euskal Herrian, aberria oso konkretu sentitzen dutenak. Inoiz baino konkretuago: bere ibaien eta hirien ekologiarekin hain zuzen, eta sexo bat ezezik pertsonal izan nahi luketen bere alabekin (horregatik sexoa galdu gabe, espero dut: begiak, belarriak, eskuak ere galtzen ez ditugun moduan, honela edo bestela pentsatzeagatik), eta bere mediokritate infinitoarekin, eta San Telmo horrekin edo Zorroaga honekin, eta bere presoekin, eta Eguerri tristeekin, etab., etab., ez independentzia abstraktu baten aspirazioarekin bakarrik.

Puntu hau bukatzeko: intimitatea denok daukagun zerbait da, ez poetena bakarrik. Zuek eta nik, Herrerako presoek, Comando España-ko kideek, Yoyes-ek, Goardia Zibilak. Bere kontsiderazioetan baztertu egin nahi izaten zuen Estatu modernoak orain horixe aprobeixatu nahi izatea, borrokaren kontra, ez da derrigor plan baten emaitza, guztiz da naturala. Baina alderantziz ere, biolazioen aurka nahiz abortoarekin, esate baterako, "nire gorputza nirea da" bezalako arrazoiak entzuten ditudanean, arraziopide pertsonal-intimistak eta borroka elkar daitezkeela iruditzen zait. Behinolako Labeguerieren edo Monzonen kantez oroiturik, beti horixe egin dela pentsatuko nuke. Eta ez intimitatea, baina intimitateaz ahaztea dela, iruditzen zait, pentsamendu borrokaren arrisku handiena. Euskadi libre, bai: baina ni ere libre. Euskadin eta libre.

IV. ZERTAN GAUDEN

Munduan gauden neurrian, edonondiko eraginen azpian, postmodernoa edo postindustrialia omen den mundu horretan, zertan gauden erantzutzeko hiru korrante berezi ohi dira:

Korrente kontserbakoia

Anti-ideologikoa, etab. Baina, mendebaldean, kontserbakoia deritzon taldea oso desberdina eta, niretzat, oso aberatsa izan ohi da. Eskeptiko eta frango liberalenetatik (R. Aron bat, agian) positibistenganaino (Popper eta bere ingurua) hel daiteke, eta "neokontserbakoia" deitzen direnenganaino (USAko eta Alemaniako hainbat soziologo). Azken hauek bereziki, pentsamendu moderno guztiarekiko dira oso

kritikoak, baina tradiziaren, moralaren, lotura sozialen defentsan. Libertinajea, lanerako moral falta, mogimendu ezkertiarren "totalitarismoa", intelektualen eragin disolbatzailea, idealen falta, birtuteen desbaliapena, hedonismoa, gogor salatzen dituzte.

Espanian ez dut uste garrantzia handia dutenik (teoria mailan; praktikan duen indarra besterik da, aski bait da dibortzioaren aurka, eskola pribatuaren alde, etab., altxatzen diren mogimenduak ikustea); Europan eta Ameriketara korrante bortitza da. Hauen ustez gizartea "modernoegia litzateke eta piska bat disziplinatuta beharra legoke: Aita Santuak eta Reaganek badakite nola egin.

Korrente kritikoak

Egiaz modernoak izateko asko falta zaigula oraindik, esango dute. Modernitatea bidearen erdian geratu dela. Alegia, modernitatearen helburua askatasuna izanik, progresoa eta arrazoia medio hutsak zirela, baina helburu bihurtu zaizkigula. Beraz, modernitatea oraindik "bukatu edo burutu gabeko proiektua" izango litzateke (J. Habermas), hori radikaltea eta burutzea izango bait genuke postmodernia horren egitekoa.

Bitartean, bai iraultza liberalen eta bai esperientzia sobietarraren hutsak ikusi ahal izan direnez gero, planteamenduak radikaltea tokatuko da, abandonatzea baino. "Ezker berri" europar eta amerikarrek bide horretatik ibili nahi izan dutela, esango nuke: urteak pasatzen ari dira, ordea, eta ez da ikusten, ezker famatu horiek urteekin zahartzea besterik lortzen dutenik. Alderdi Berde batzuen momentuko arrakasta gorabehera.

Beltzak deskribatzen dituen horiek

Eta ez dakit zein izendapen egokituko litzaiekeen (propiokiago "postmodernoak" agian). Ongi saltzen badira ere, azkeneko moda eta garraisia omen badira ere, Habermas batek *"Los jóvenes conservadores"* deitzen die.

"Afirmar como propias -dijo Habermas- las relaciones de una subjetividad descentralizadora, emancipada de los imperativos del trabajo y la utilidad, y con esta experiencia salen del mundo moderno. Sobre la base de las actitudes modernistas justifican su antimodernismo irreconciliable. Relegan a la esfera de lo lejano y lo arcaico los poedres espontáneos de la imaginación. De manera maniquea, yuxtaponen a la razón instrumental un principio sólo accesible a través de la evocación, ya sea la fuerza de la voluntad o la soberanía, el Ser o la fuerza dionisiaca de lo político. En Francia esta línea conduce de Georges a través de Michel Foucault, a Jacques Derrida".

Pasarte honek asko dibertitzen nau. Ez bakarrik hain "progretzat" hartu ohi diren autore batzuk. Zorroagako "progresiaren" orakuluak, eskuindar eta atzerakoi deklaratzeko dituelako, baina beste zera zahar hura dakarkidalako gogora: gure "erromantikoak". Urteetan Euskal Herria idealizatu omen zutenen bizkarretik farre egiten ibili gara, baserri txuriak eta "ikusten duzu goizean", industria kondentatzen zuen Txomin Agirre eta Orixeren poema arkadiarra.

Orixen bakarrik behar genuen orain: azken orduko progeenak funtsean horien gisakoekin entronkatzen..., modernitatearen ihesi horiek ere, irudimenaren eta emozioaren barne-mundu arkaikoan babesa bilatuz! (Arrazoimen astunaren gainetik intuizioz eta sen poetikoz ikusten duten gnostikoekin eta mistikoekin, erromantikoekin eta Schopenhauer-Nietzschearekin). Nola zioen Foucaultek? Botere izarriaren

diskurtsotik eta arrazoizkotasunetik bazterrera geratu diren gaisoak, eroak, eskizofrenikoak... eta horien arrazoia. Hamar bat urte izango da, ohartarazi zela alderdi hori: "*beraz, baserri baketsu, garbia kantatzea, garaitasunaren ukoa da industri aldi honetan. Antimodernia da*" (**Orixeren alde**).

Hori dena dago. Esango nuke, halere, "progreen" zinezko progresia edo kontserbakoikeria baino. Beltzak seinalatzen dituen gure egiazko problemak, bestelakoak direla eta beste nondibait sortzen direla. Alegia, doktrinen baliotik baino, de fakto zein jokotan sartzen direnagatik. Horrela balitz, arriskua ez litzateke pentsamendu postmodernoan bertan egongo, baina batzuek egiten duten haren erabileran.

Intelektualen paper klasikoa itzali egin dela gizartean? Hemen alderantziz

Begira. Periodismo berri bat dago. Gero, Euskal Herrian, Unibertsitate bat badago: sekula eztao ikasle eta irakasle tropak dauzkagu, etab. Osotasun pretentsiorik batera gabe, azterketarako puntu batzu aipatzera noa. Zeren-eta ideiek ere, azkenean, beren ohea behar izaten bait dute, seduzitzeko.

Periodismo berriak asumitu egin ditu hein batetan eta koroatu egiten ditu intelektualak, eguneroko egunkaria berriemaile tradizionala ezezik, irakaskuntzako tribuna ere autoritate osoz bilakatu zaigula. "Filosofia" kalera etorri da. Uste dut, beldur ematen diguna, edo kezkatzen gaituena, ez liburuak esate baterako, baina periodikoetan egunoro irakasten den filosofia hori dela. Ez dut gehiago ezer esango. Badakizue, gogoan batez ere zein egunkari daukadan, probintzietako imitazioak aparte.

Postmoderno amerikano nahiz frantsesei irakurtzen diet, intelektualaren paper klasikoa itzali egin dela gizartean. Hemen justu alderantziz gertatzen da, beharbada "demokrazia" honetan oraindik beste inon ez bezalako legitimazio problemak daudelako. Opzio politiko txit konkretuak legitimatzeko nahiz deslegitimatzeko, intelektualen sinadura zerrendak erabiltzen dira: EEren alde, biolentziaren aurka, OTANen aurka nahiz alde, egunotantxe Txiki Benegasen opzioaren lagungarri.

Baina intelektual horiek, gauza horrela legitimatzeko/deslegitimatzeko, interes politikoan gaintik egotearen aureola behar dute. Paper horrekin batera, orduan, aureola horren kultiboa desarrolatu da. Intelektual militantearen lekuan, intelektual "moralita eta neutrala" altxatu da santu-irudi nagusi. Sistemak orain behar duen zerbitzu modurako intelektual modua.

Espainaren presentzia kultural beti handia, Unibertsitatearekin areagotu egin zaigu Euskal Herrian. Unibertsitate horrek, dauzkanak dauzka, programak ere. Eta ez dira inongo gizarterik askatzeko pentsatuak. Has nindeke zehazten: hain zuzen gure aldekoa ez den intelektual ugariren presentzia handiagoa eta hurbilagoa; abertzale litzatekeen irakaslearen beraren loturak eta kondizionamenduak, aurrerapide akademikorik aurkitzeko (ezaguna da Unibertsitateko "padrinato" sistema); ikasle nahiz irakasleen karrerako lan akademikoak egin beharra, "neutralak" alegia, ez obra militanteak, etab.

Guzti horrekin azken finean sortzen den giro kulturala (intelektuala, literaria) da "*la melancolía y el eclecticismo que inundan la producción cultural de nuestro tiempo, por no mencionar el tan pregonado pluralismo*", C. Owensekin esateko.

Inguratzen gaituen produkzio kulturalaren eskematzo gisa

Orain, bukatzeko, inguratzen gaituen produkzio kulturalaren eskematxo bat eskaintzen badut, edozein gizarte eta denborari aplikatu lekiokkeen moduko arrunta izango da, ez oraingoren espezifikoa.

1. Sistemaren aurkako pentsamendua dago. Estatuaren, beronen arrazoizkotasunaren parametroen etsaia. Nik uste dut, euskal Estatu baten alde dagoena, horrelakoa dela. Berdin zait, azterketaren beste maila sutilago batek erakusten badit, inkontzienteki Modernitate horrexen eskemak birproduzitzen ari dela, etab. De fakto etsaia da eta sistema bera ez da engainatzen, hala ikusten duenean.

2. Moderniak, bere krisian, kalenturak izerdia sortzen duen eran, bere defentsa generatzen duena: krisiaren adierazle eta estalki. Beltzak dekrribatu dituen jarrerak eta pentsamendua hain zuzen.

3. Baina jarrera etiko-estetikoak, eskeptikoak, intimistak, etab., ez dira derrigor sistemak bere defentsan generatuak. Goiko biek behar dituzte horiek, eta bien orbitan ibil daitezke. Seguruenik hauek dira krisiaren produkturik tipikoenak. Eta, beren anbiguitasun guztiarekin, neu behintzat, eta uste dut guztiok, denok garenez gero krisialdiko umeak, ezin gara horien aurrean piska bat liluratuta, seduzituta, ez geratu...